

УДК 342.95

М. Г. Шульга, канд. юрид. наук, доцент
*Національний університет «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого», м. Харків*

НЕТАРИФНІ ЗАХОДИ РЕГУЛЮВАННЯ В ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИНАХ

Державна політика у сфері регулювання зовнішньоторговельних операцій спрямована, насамперед, на реалізацію власних інтересів країни. Акценти, як правило, зміщено у бік національного товаровиробника та споживача. Це певною мірою стосується і нашої держави. Ринкова трансформація економіки України передбачає розбудову таких елементів економічної системи, які, з одного боку, здатні забезпечувати рівні умови для здійснення господарської діяльності для всіх суб'єктів господарювання, а з іншого – слугують інструментом державного впливу на загальну ситуацію в економіці.

Як відомо, основними інструментами митної політики, зовнішньоекономічної діяльності є використання заходів тарифного, тобто економічного, та нетарифного – адміністративного регулювання. У перебігу митно-тарифного регулювання держава здійснює вплив на ціну товару, що відбивається на обсягах ввезення або вивезення товарів, формуванні внутрішнього ринку товарів. Тобто здійснюється

регулювання зовнішньоторговельного обігу з іноземними державами, захищається національний товаровиробник, поповнюється державний бюджет надходженнями від зовнішньоекономічних операцій. Мито позначається на темпах розвитку, рівні накопичення капіталу, нормах прибутку в окремих галузях економіки, впливає на внутрішню зайнятість, захищає національних товаровиробників від демпінгу, створює умови доступу національних товарів на іноземні ринки. Незважаючи на свій економічний характер, митно-тарифне регулювання може мати риси й політичного впливу. Введення мита або його скасування може стати засобом впливу з політичних мотивів.

Проте використання економічних заходів регулювання у зовнішньоекономічних відносинах у чистому вигляді не завжди досягає певної мети. Тому поряд з тарифними заходами застосовуються й нетарифні заходи регулювання. За їх допомогою теж здійснюється регулювання зовнішньої торгівлі, за-

хищається національний ринок і товаровиробник, виконуються міжнародні зобов'язання України. Запровадження державних правил, нормативів, заборон, до яких вдається держава у разі необхідності, створює особливий режим регулювання торговельного обігу того чи іншого товару, водночас неекономічні, адміністративні й технічні умови здатні обмежувати або ускладнювати вільну торгівлю між державами [12, с. 140 – 141].

С. Терещенко зазначає, що засоби нетарифного регулювання не мають такого суттєвого впливу на зовнішню торгівлю як митно-тарифні, але у зв'язку зі своєю національною приналежністю та особливостями застосування стають регулюючим фактором при експорті та імпорті. Нетарифні обмеження є комплексом національних адміністративних заходів, які виконують регуляторні функції [13, с. 63].

На думку А. І. Шишаєва, нетарифні методи застосовуються в основному з метою: захисту національної економіки; дотримання міжнародної безпеки; охорони життя і здоров'я людей; виконання міжнародних зобов'язань; підтримки стабільності міжнародної торгової системи [14, с. 72].

В Україні діє порядок встановлення і використання технічних, фармакологічних, сані-

тарних, фітосанітарних, ветеринарних та екологічних стандартів і вимог, згідно з якими дозволяється переміщення товарів, що за своїми характеристиками не порушують мінімальних умов відповідних стандартів і вимог. Такі стандарти та вимоги, а також процедури їх застосування не можуть використовуватися з метою створення нетарифних бар'єрів для здійснення зовнішньоекономічної діяльності. У разі запровадження таких стандартів і вимог органи державного управління, уповноважені їх розробляти та запроваджувати, повинні офіційно про це повідомляти [10, с. 61].

Б. І. Кабаці вважає, що нетарифні методи регулювання є менш відкритими, ніж митні податки, а тому надають державним органам більше влади при здійсненні економічної політики. Їх застосування відображає можливість прямого впливу держави на діяльність підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність та корегування експорту та імпорту товарів і послуг [5, с. 176].

У коментарі до Митного кодексу Російської Федерації зазначається, що встановлення заборон та обмежень неекономічного характеру може бути обумовлено міркуваннями суспільної моралі, забезпеченням суспільного порядку, безпеки й обороноздатності держави,

охорони життя і здоров'я людей, тварин і рослин, охорони національного надбання, що має художню, історичну або археологічну цінність. Дотримання таких заборон та обмежень не залежить від митного режиму, заявленого щодо товарів, вказівка на застосування всіх обмежень як умови митного режиму випуску для внутрішнього споживання (маються на увазі вимоги ст. 158 МК РФ. – *М. Ш.*) додатково підкреслює їх обов'язковість [6, с. 407].

Такий підхід щодо властивостей нетарифних заходів притаманний і авторам навчального посібника «Митне право України». Нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності розглядається як комплекс заходів заборонного та обмежувального характеру, які не допускають проникнення таких іноземних товарів на внутрішній ринок, що можуть нанести шкоду національній економіці, національному виробництву, охороні життя та здоров'я населення країни, навколишнього середовища, моралі, релігії та національній безпеці [7, с. 222].

Отже, можна дійти висновку, що таке явище, як «нетарифні заходи регулювання» у зовнішньоекономічній діяльності, є предметом постійної уваги дослідників у галузі митного права. Проте цього ще недостатньо.

Поширення нетарифних заходів впливу держави на сферу зовнішньоекономічних відносин є нормальним явищем у процесі регіональної економічної інтеграції. З часом це питання набуде ще більшої актуальності й потребуватиме подальшого дослідження і законодавчого врегулювання.

На жаль, у сучасному українському законодавстві немає визначення поняття нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, так само відсутній перелік встановлених заходів нетарифного регулювання. Наприклад, ст. 7 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р. визначає, що регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється: за допомогою законів України; передбачених в законах України актів тарифного і нетарифного регулювання, які видаються державними органами України в межах їх компетенції; економічних заходів оперативного регулювання (валютно-фінансового, кредитного та іншого) в межах законів України; угод, що укладаються між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності і які не суперечать законам України [1; 1991. – № 29. – Ст. 377]. Ст. 18 ч. 1 цього ж Закону встановлює, що на територію України дозволяється імпорт лише тих товарів, які за

своїми технічними, фармакологічними, санітарними, фітосанітарними, ветеринарними та екологічними характеристиками не порушують мінімальних умов відповідних стандартів та вимог, що діють на території України.

Навіть Митний кодекс України не містить чіткої дефініції заходів нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі. Цей термін застосовано, наприклад, при визначенні митної політики (ст. 2), умов застосування режиму імпорту (ст. 189), реекспорту (ст. 199), митного складу (ст. 212), спеціальної митної зони (ст. 217), магазину безмитної торгівлі (ст. 225), переробки на митній території України (ст. 229) та за її межами (ст. 237), знищення або руйнування (ст. 243), відмови на користь держави (ст. 246) [1; 2002. – № 38-39. – Ст. 288].

Ст. 4 Закону України «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції» теж містить вимоги щодо сертифікації та контролю, технічних умов щодо тари, відомостей про граничний строк використання, місце виготовлення, найменування та адресу виробника таких продуктів, посилання на власника торгової марки (за його наявності), а у випадках, визначених Кабінетом Міністрів України, й інших відомостей [1; 1997. – № 44. – Ст. 281].

Застосування антидемпінгових заходів передбачено в Законі України «Про захист національного виробника від демпінгового імпорту» від 22 грудня 1998 р. [1; 1999. – № 9-10. – Ст. 65]. Правовою підставою застосування сертифікації є закони України «Про стандартизацію» [1; 2001. – № 31. – Ст. 145], «Про безпечність і якість харчових продуктів» [1; 1998. – № 19. – Ст. 98], «Про підтвердження відповідності» [1; 2001. – № 32. – Ст. 169], «Про стандартизацію і сертифікацію» [1; 1993. – № 27. – Ст. 289]. Постановами Кабінету Міністрів України кожного року затверджується перелік товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та обсяг квот, здійснення експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання, проведення експертизи, здійснення попереднього документального контролю на пунктах пропуску через державний кордон та ін. [2].

Отже, правова регламентація заходів нетарифного регулювання регламентується величезною, не систематизованою кількістю правових актів різного рівня. Це є наслідком того, що взагалі вся сукупність таких заходів досі не отримала загальноприйнятої класифікації. Кожен, хто торкається цієї теми, для

спрощення розгляду пропонує власне бачення: виокремлюючи тарифні заходи, все інше називає нетарифними заходами, навіть пряме втручання у зовнішню торгівлю. Наприклад, у коментарі до Митного кодексу Російської Федерації нетарифні заходи пропонується розподілити на дві групи: економічного та неекономічного характеру. При цьому встановлення заборон та обмежень неекономічного характеру обумовлено міркуваннями суспільної моралі, забезпеченням суспільного порядку, безпеки й обороноздатності держави, охорони життя і здоров'я людей, тварин або рослин, охорони національного надбання, що має художню, історичну або археологічну цінність. До обмежень неекономічного характеру відносяться також обов'язкове підтвердження їх відповідності встановленим технічним (у тому числі сертифікація), фармакологічним, санітарним, ветеринарним, фітосанітарним та екологічним стандартам і вимогам, опробування та таврування.

До обмежень економічного характеру віднесено ліцензування і квотування, антидемпінгові, компенсаційні та спеціальні мита, валютний контроль [6, с. 407–411].

Найбільш повну класифікацію наводить В. Г. Драганов [11], пропонуючи нетарифні

заходи спочатку поділити на дві великі групи: економічні та адміністративні. До економічних відносяться: особливі види мита, різноманітні податки та збори, імпорتنі депозити, заходи валютного регулювання. До адміністративних – ембарго, ліцензування, квотування, «добровільні» обмеження експорту, монополістичні заходи, використання у протекціоністських цілях стандартів і технічних норм, додаткових митних документів і процедур. Крім того, пропонується поділити нетарифні обмеження на такі групи: паратарифні заходи (платежі та збори, що стягуються з товару, який перетинає митний кордон); заходи контролю над цінами (адміністративне фіксування цін, антидемпінгові заходи та ін.); фінансові заходи (попередня сплата імпорتنих податків, відстрочка платежів тощо); заходи автоматичного ліцензування (дозволи на імпорт, що надаються автоматично); заходи кількісного контролю (ліцензії, квоти, угоди про обмеження експорту та ін.); технічні заходи (санітарне, фітосанітарне регулювання, вимоги до маркування та інформації для споживача, спеціальні митні формальності та ін.) [11, с. 382–395].

Аналогічний підхід знайшов відображення і в навчальних посібниках «Митне право Украї-

ни», де, до речі, є посилання на підручник В. Г. Драганова [7, с. 222–227], «Митна справа» [4, с. 63–72].

Зрозуміло, що одностайності до класифікації заходів нетарифного регулювання в зовнішньоекономічних відносинах немає, проте і відмінності не досить суттєві. Іноді одна й та ж назва має інший зміст. У більшості випадків це стосується адміністративних заходів [8, с. 64]. Залишається тільки не зрозумілим, чому нетарифне регулювання автори відносять до дозвільної системи. Н. Дмитрієва до адміністративних заходів відносить ще й додаткові митні документи і процедури [3, с. 75]. Н. Науменко серед економічних заходів виділяє головні, більш ретельно розглядає адміністративні. Саме до них пропонує відносити правові режими, торговельні угоди, різноманітні види контролю [9, с. 80–82].

Новий Податковий кодекс України у п. 61 ч. 1 ст. 14 до заходів нетарифного регулювання відносить: ліцензування і квотування зовнішньоекономічних операцій; застосування спеціальних заходів щодо імпорту товарів в Україну; процедуру реєстрації зовнішньоекономічних контрактів; процедуру видачі ліцензій на право імпорту, експорту спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів; дозвіль-

ну систему служби експортного контролю; сертифікацію товарів, що ввозяться в Україну; дозвільну систему органів державної влади, що здійснюють санітарно-епідеміологічний, ветеринарний, фітосанітарний, екологічний та інші види контролю; реєстрацію лікарських засобів, виробів медичного призначення, імунобіологічних препаратів, харчових добавок; застосування державного пробірного контролю [1; 2011. – № 15-16, № 17. – Ст. 112].

Таким чином, система управління нетарифним регулюванням в Україні є доволі складною, а її нормативно-правова база потребує уніфікації. Починати роботу треба з визначення нетарифних заходів та їх класифікації, підходити до цього комплексно, з урахуванням досвіду та вимог міжнародного й вітчизняного чинного законодавства. При цьому слід використати класифікацію нетарифних обмежень за ГАТТ/ВТО, яка широко застосовується під час міжнародних торговельних переговорів та слугувала базою для формування класифікаційних схем неторговельних обмежень іншими міжнародними організаціями. Натомість можна запропонувати такий найзагальніший поділ заходів нетарифного регулювання: 1) економічні заходи; 2) адміністративні заходи. Необ-

хідно також офіційно висловити і ставлення до використання нетарифних обмежень, виключити застарілі форми нетарифного регулювання, максимально використати визнані міжнародною торговельною системою і спрямовані на попередження або пом'якшення шкоди, що спричиняється національній економіці режимом зростання імпорту

іноземних товарів або нечесною конкуренцією. Визначення та перелік нетарифних заходів регулювання зовнішньоекономічних відносин повинні мати своє системне відображення на рівні закону. Доцільно це зробити в Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» та продублювати в Митному кодексі України.

Список літератури: 1. Відомості Верховної Ради України. 2. Див., наприклад, постанови КМУ: від 20.11.2003 р. № 1807 «Про затвердження порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення» // Офіц. вісн. України. – 2003. – № 48. – Ст. 2506; від 15.07.1997 р. № 767 «Про затвердження Положення про порядок проведення експертизи в галузі державного експортного контролю» // Там же. – 1997. – № 29. – С. 70; від 13.04.2005 р. № 269 «Про здійснення попереднього документального контролю товарів у пунктах пропуску через державний кордон України» // Там же. – 2005. – № 15. – Ст. 760. 3. *Дмитрієва Н.* Адміністративні заходи нетарифного регулювання, що застосовуються до товарів в режимі імпорту на митну кордону України / Н. Дмитрієва // Економіка і право. – 2007. – № 3. – С. 75–78. 4. *Дудчак В. І.* Митна справа : навч. посіб. / В. І. Дудчак, О. В. Мартинюк. – К. : КНЕУ, 2002. – 310 с. 5. *Кабаці Б. І.* Механізм державного регуляторного впливу на динаміку економічного зростання / Б. І. Кабаці // Науковий вісник. – 2007. – Вип. 17.2. – С. 165–177. 6. Коментарий к Таможенному кодексу Российской Федерации / [О. В. Голландцева, Л. М. Грызунова, И. В. Гущина и др.]; под ред. А. Н. Козырина. – М. : ТК Велби, Проспект, 2004. – 1056 с. 7. Митне право України : навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Ченцова та Д. В. Приймаченка. – Вид. 2-ге. – К. : Істина, 2008. – 328 с. 8. *Науменко В. П.* Митні правила в блок-схемах з коментарями : довідковий посіб. / В. П. Науменко, Д. О. Бакуменко. – Одеса : ЗАТ «ПЛАСКЕ», 2008. – 144 с. 9. *Науменко Н.* Нетарифні методи регулювання зовнішньоекономічної діяльності / Н. Науменко // Економіка України. – 2002. – № 2 (483). – С. 80–82. 10. Основи митної справи : навч. посіб. / [П. В. Пашко, В. А. Аргунов, В. П. Батіг та ін.]; за ред. П. В. Пашка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2002. – 318 с. 11. Основи таможенного дела : учебник / под общ. ред. В. Г. Драганова ; Рос. тамож. акад. ГТК РФ. – М. : ОАО «Изд-во «Экономика», 1998. – 687 с. 12. *Свинухов В. Г.* Таможенное дело : [учебник] / В. Г. Свинухов. – М. : Экономистъ, 2005. – 298 с. 13. *Терещенко С.* Основи митного законодавства України : питання теорії та практики зовнішньоекономічної діяльності : навч. посіб. [для студ. вищ. та серед. спец. навч. закл.] / С. Терещенко. – К. : АТ «Август», 2001. – 422 с. 14. *Шишаев А. И.* Международная торговля : монография / А. И. Шишаев. – М. : Центр экономики и маркетинга, 1998. – 176 с.

НЕТАРИФНЫЕ МЕТОДЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ ВО ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЯХ Шульга М. Г.

Статья посвящена проблемам классификации нетарифных мер регулирования, которые применяются во внешнеэкономических отношениях и влияют на общую ситуацию в экономике.

Ключевые слова: нетарифное регулирование, внешнеэкономическая деятельность, система нетарифных средств.

NON-TARIFFS METHODS OF REGULATION IN NON-ECONOMIC RELATIONS Shulga M. G.

Article deals with problems of classification of non-tariff regulatory measures that are applied to external economic relation and influence the overall situation in the economy.

Key words: non-tariff regulation, foreign trade activities, the system of non-tariff means.

Надійшла до редакції 15.09.2011 р.

УДК 346.543 : 332.834

Г. М. Шовкопляс, канд.юрид.наук
*Національний університет «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого», м. Харків*

ІСНУЮЧІ ЙМОВІРНІ РИЗИКИ В МЕХАНІЗМІ ФІНАНСУВАННЯ БУДІВНИЦТВА ЖИТЛА ТА ШЛЯХИ ЇХ УСУНЕННЯ

Будівництво нерухомості через Фонд операцій з нерухомістю (далі – ФОН) і Фонд фінансування будівництва (далі – ФФБ) урегульовано системою законодавчих нормативних актів, але жоден з них на належному рівні не захищає прав інвесторів від імовірних ризиків, що виникають у процесі інвестування й будівництва житла. Страхування виконує низку функцій, які фактично забезпечують надійність і стабільність правових зв'язків у механізмі фінансування будівництва житла (далі – МФБЖ). Ці, а також інші, пов'язані з ними проблеми, досліджувались у працях Є. М. Білоусова, І. А. Бланка, Л. Л. Ігоніної, В. В. Луця, Л. Н. Тепмана, В. М. Фурмана, А. С. Шап-

кіна та ін. Актуальним є усунення ризикових ситуацій при залученні коштів від фізичних та юридичних осіб на будівництво нерухомості через МФБЖ.

Мета статті – визначити ймовірні ризики у МФБЖ та встановити основні шляхи їх усунення.

Для того, щоб управляти ризиками, перш за все необхідно з'ясувати їх природу та визначити їх характер. Зазвичай під ними розуміють можливі відхилення реальних результатів тієї чи іншої операції або проекту в негативний бік порівняно із запланованими [8, с. 8]. І. А. Бланк зазначає, що ризик визнається іманентною характеристикою всіх видів і форм інвестицій і пов'язується з можливим нео-